

TNO/EIB
Postbus 5013
2600 GA DELFT

Onderwerp
keuring van stemmachines

Bij besluit van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken van 22 juli 1997, nr. CWI97/913, is TNO/EIB op grond van artikel 2 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 aangewezen als keuringsinstelling voor stemmachines. Hierbij vraag ik uw aandacht voor enkele onderwerpen die voor de keuring van stemmachines van belang zijn. Voorts wil ik u enkele vragen voorleggen.

Op 5 september 2000 heeft een gesprek plaatsgevonden tussen TNO/EIB (de heren [redacted] en het ministerie van BZK (de heer Boon en ondergetekende) over de keuring van zogenoemde stem-pc's. Van de zijde van TNO werd aan de orde gesteld, dat de onderdelen van (vooral) stem-pc's sterk kunnen variëren, ook zonder dat dit aan de buitenkant - bijvoorbeeld door middel van een type-aanduiding - zichtbaar is. Ook worden met een hoge frequentie nieuwe hardware- en softwareversies uitgebracht. Daardoor zouden aan de componenten van stem-pc's zodanige wijzigingen ten opzichte van de geteste exemplaren kunnen worden aangebracht, dat de stem-pc niet langer kan worden geacht overeen te komen met het goedgekeurde (proto-)type. Teneinde te voorkomen dat deze wijzigingen zouden leiden tot het gebruik van niet-goedgekeurde stem-pc's, dan wel tot de noodzaak van keuring van veel grotere aantallen of wellicht alle stem-pc's afzonderlijk, werd afgesproken dat TNO/EIB zal nagaan of ten opzichte van goedgekeurde (proto-)typen een "bandbreedte" is vast te stellen.

Daarbij werd gedacht aan de volgende werkwijze. In het keuringsrapport wordt, zo nodig met medewerking van de leverancier, beschreven uit welke onderdelen (zowel hardware als software) de stemmachine die werd getest, is opgebouwd. In verband hiermee werd afgesproken, dat TNO/EIB in de keuringsrapporten voortaan de software van de gekeurde stemmachine zal specificeren. Vervolgens wordt, eveneens in het keuringsrapport, aangegeven welke wijzigingen in die onderdelen kunnen worden aangebracht, zonder dat dit de goedkeuring beïnvloedt. Hierbij kan bijvoorbeeld worden verwezen naar (internationale) kwaliteitsnormen die voor de desbetreffende onderdelen gelden.

Datum
21 februari 2001

Ons kenmerk
CW01/57370

Onderdeel
directie Constitutionele Zaken
en Wetgeving

Inlichtingen
mr. G.J. Boon
T (070) 426 7508
F (070) 426 7634

Uw kenmerk

Blad
1 van 4

Aantal bijlagen
0

Bezoekadres
Schedeldoekshaven 200
2511 EZ Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

31072006

Reg 21/2
2001

Datum
21 februari 2001

Ons kenmerk
CW01/57370

Blad
2 van 4

Betreft het een prototypekeuring, dan wordt in het keuringsrapport tevens - indien voorzienbaar - aangegeven welke wijzigingen als geringe aanpassingen die het prototype niet wezenlijk aantasten (artikel 8 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997) kunnen worden aangemerkt.

De vertegenwoordigers van TNO/EIB zouden de in verband met het voorgaande te stellen technische eisen, alsmede de invulling van het begrip "bandbreedte" nader onderzoeken. Graag verneem ik van u, tot welke resultaten de gemaakte afspraken hebben geleid.

Tijdens een gesprek dat vertegenwoordigers van het ministerie van BZK, waaronder ondergetekende, onlangs hadden met een van de stemmachineleveranciers, Sdu/VUGA, werd door laatstgenoemde verwezen naar correspondentie tussen TNO en de stemmachineleverancier over een versoepeling van de keuring van stemmachines, die door TNO/EIB zou worden voorgestaan. De voorstellen waren vervat in een e-mailbericht d.d. 24 oktober 2000 van TNO aan Sdu/VUGA. Pas nadien werden deze voorstellen aan het ministerie van BZK voorgelegd - en vervolgens in hoofdzaak door BZK afgewezen wegens strijd met de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997. Ik acht het niet gewenst, dat een aangewezen keuringsinstelling op eigen initiatief de wenselijkheid van de eisen die in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 aan stemmachines of de keuring daarvan worden gesteld, in de communicatie met stemmachineleveranciers betwijfelt, te meer als dat gebeurt zonder voorafgaand overleg met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Ik merk daarbij op, dat de gestelde eisen met medewerking van TNO tot stand zijn gekomen.

Voorts breng ik het volgende onder uw aandacht.

Thans bepaalt artikel J 15a van het Kiesbesluit, dat een stemmachine slechts bij verkiezingen mag worden gebruikt, indien de machine niet eerder voor andere doeleinden dan verkiezingen is gebruikt. Bepaalde onderdelen van de stemmachine (zoals beeldscherm of lichtpen) kunnen hiervan worden uitgezonderd. Door Sdu/VUGA werd in het bovenbedoelde gesprek verzocht toe te laten, dat ook stem-pc's die "als nieuw" zijn bij verkiezingen kunnen worden gebruikt. Het gaat daarbij om stem-pc's die volgens een bepaalde procedure ontdaan zijn van software die voor andere doeleinden is gebruikt, en tevens is voorzien van speciale programmatuur die gebruik bij verkiezingen onmogelijk maakt indien de stem-pc niet volgens die speciale procedure is "vernieuwd". In de toelichting bij artikel J 15a van het Kiesbesluit is hierover opgemerkt (Staatsblad 1997, 164, blz. 13):

"De Kiesraad en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken noemen als voordeel van elektronisch gefaseerd stemmen dat er uitvoeringsvormen denkbaar zijn waarbij personal computers worden gebruikt die door de gemeenten ook voor andere doeleinden dan verkiezingen gebruikt kunnen worden. Wel wijst de Kiesraad er op dat dit

Datum
21 februari 2001

Ons kenmerk
CW01/57370

Blad
3 van 4

punt nadere bestudering behoeft bij de keuring van de stemmachine. Bij de proef met de methode van elektronisch gefaseerd stemmen die de Kiesraad bij de provinciale-statenverkiezingen van 1995 heeft gehouden, werd gebruik gemaakt van personal computers met beeldschermen die beiden na enige aanpassingen ook voor andere doeleinden gebruikt konden worden. De kiezer diende met behulp van een elektronische lichtpen op het beeldscherm eerst de politieke partij en vervolgens de kandidaat aan te stippen.

Na advies van TNO en de Stichting Het Expertise Centrum Consultants voor Overheidsinformatisering, heb ik mij echter op het standpunt gesteld dat het in beginsel verboden moet worden bij de verkiezingen stemmachines te gebruiken die voor andere doeleinden dan verkiezingen zijn gebruikt. Het eerste lid van het nieuwe artikel J 15a bepaalt dan ook dat de stemmachine slechts bij de stemming mag worden gebruikt, indien de machine niet eerder voor andere doeleinden dan verkiezingen is gebruikt. In het tweede lid van artikel J 15a is een uitzondering opgenomen voor onderdelen van de stemmachine ten aanzien waarvan de Minister van Binnenlandse Zaken heeft beslist dat zij ook voor andere doeleinden dan verkiezingen gebruikt mogen worden. In het verlengde van het nieuwe artikel J 15a zal in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 het vereiste opgenomen worden dat de stemmachine alleen over functies mag beschikken die in verband staan met de stemprocedure.

Achtergrond bij het verbod van het gebruik voor andere doeleinden is, dat zonder een hernieuwde test door een keuringsinstelling, onvoldoende waarborgen bestaan dat de correcte werking van de functies van de stemmachines gegarandeerd kan worden en beïnvloeding van het stemproces uitgesloten is. Bij gebruik van de stemmachine voor andere doeleinden bestaat derhalve het risico dat de stemuitbrenging en de verwerking van de stemmenaantallen beïnvloed wordt.

Onder de uitzondering van het verbod kunnen onderdelen vallen die voor het gebruik voor andere doeleinden niet of nauwelijks aangepast behoeven te worden. Te denken valt hierbij aan te hanteren beeldschermen of elektronische lichtpennen. Indien deze onderdelen voor andere doeleinden worden gebruikt, bestaat er nadien geen risico dat deze onderdelen de stemuitbrenging of het stemproces negatief beïnvloeden."

Zoals uit de bovenstaande passage uit de nota van toelichting is af te leiden, stelde TNO zich destijds op het standpunt dat niet gegarandeerd kan worden dat het "vernieuwen" van gebruikte stem-pc's voldoende veilig is. Kunt u aangeven of er aanleiding is om daar thans anders over te denken?

In voorbereiding is een wijziging van het Kiesbesluit, alsmede een daaruit voortvloeiende wijziging van de Regeling voorwaarden en goedkeuring

Datum
21 februari 2001

Ons kenmerk
CW01/57370

Blad
4 van 4

stemmachines 1997, die het mogelijk maakt dat stemmachines niet uitsluitend voor één of twee stemmingen tegelijkertijd kunnen worden goedgekeurd, maar ook voor meer dan twee stemmingen tegelijk. Onder de huidige bepalingen van de Kieswet is het onder bepaalde voorwaarden reeds mogelijk, dat er meer dan twee stemmingen (verkiezingen of referenda) op één dag plaatsvinden. Indien de Tijdelijke referendumwet (op dit moment aanhangig bij de Eerste Kamer) in werking treedt, neemt de kans daarop toe. Op grond van het gewijzigde Kiesbesluit kan een stemmachine voor het gebruik bij meer dan twee stemmingen tegelijkertijd worden goedgekeurd, en wordt in het goedkeuringsbesluit van de Minister van BZK vermeld, voor hoeveel stemmingen tegelijk de stemmachine maximaal mag worden ingezet. Of de stemmachine op een concrete verkiezingsdag daadwerkelijk voor dat aantal stemmingen kan worden ingezet, hangt - net als thans bij een voor twee stemmingen goedgekeurde stemmachine - af van een aantal omstandigheden, een en ander ter beoordeling van het gemeentebestuur. Het is de bedoeling dat de stemmachineleverancier bij de aanvraag tot goedkeuring, en daaraan voorafgaand bij de aanvraag van een keuring door de keuringsinstelling aangeeft voor welk (redelijk) aantal stemmingen tegelijkertijd hij goedkeuring wenst.

Zodra de wijziging is vastgesteld, zal ik zowel de stemmachineleveranciers als u hierover uitgebreider informeren. Ik meld u dit voornemen om het Kiesbesluit te wijzigen echter reeds nu, omdat het denkbaar is dat in de periode waarin de voorgenomen wijziging nog in procedure is, zich stemmachineleveranciers tot u wenden met aanvragen voor een keuring. Het kan in die gevallen doelmatig zijn om in het keuringsrapport alvast aan te geven, voor welk maximum aantal stemmingen de stemmachine is gekeurd. Op die wijze kan worden bewerkstelligd dat de stemmachineleverancier - indien de wijziging van het Kiesbesluit in werking treedt - hetzelfde keuringsrapport kan gebruiken voor de aanvraag van een goedkeuring op basis van het gewijzigde Kiesbesluit. Aangezien de meeste stemmachines technisch reeds zijn voorbereid voor het gebruik bij meer dan twee stemmingen tegelijk, ga ik er zonder uw tegenbericht van uit dat bij een stemmachine die reeds is goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen, in dit verband in het algemeen volstaan kan worden met een zogenoemde één-uit-tienkeuring. In verband met het voorgaande verzoek ik u om stemmachineleveranciers die zich in de komende periode tot u wenden voor een keuring van stemmachines, aan te raden eerst contact met het ministerie van BZK op te nemen.

Hoogachtend,
DE JURIDISCH ADVISEUR,

mr. P.J. Stolk

